

РЕАЛІЗАЦІЯ ОКРЕМИХ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ ДІТЕЙ НА ТЕРИТОРІЇ ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНОЇ АР КРИМ

Україна знаходиться на непростому етапі державотворення: проблеми політичного, міжнародного, соціально-економічного характеру, триваючий збройний конфлікт на Сході країни, фактична окупація АР Крим, а також постійне протистояння зовнішній агресії з боку Російської Федерації, призводять до послаблення державності та численних порушень конституційних прав та свобод громадян.

За таких умов особливої актуальності набуває питання щодо забезпечення реалізації конституційних прав дітей на тимчасово окупованій території АР Крим. Адже саме діти, які залишилися в АР Крим, є найбільш незахищеними членами суспільства, механізм захисту основоположних прав яких сьогодні або взагалі відсутній, або фактично не працює.

Розглянемо окремі найбільш проблемні, на думку автора, питання, які виникають під час реалізації конституційних прав дітей з АР Крим.

По-перше, фактичне позбавлення дітей права на гарантовані Основним Законом України рівність, громадянство, свободу пересування, вільний вибір місця проживання. Так, дитина після досягнення встановленого віку зобов'язана отримати паспорт громадянина України, для чого має звернутися з заявою-анкетою до відповідного

державного органу, який знаходиться на підконтрольній території України. Для цього дитина на підставі свідоцтва про народження перетинає пункт пропуску та приїздить на так звану «материкову частину» України. На практиці виникає ситуація, за якої процедура після подання заяви й до видачі паспорта часто займає досить багато часу: замість встановлених 10 днів (термінове виготовлення) та 20 днів (загальний строк) очікувати на паспортний документ дитині доводиться близько місяця. Весь цей час дитина вимушена знаходитися на території України, оскільки повернутися додому в АР Крим не може, адже для перетину державного кордону вже буде необхідний паспорт. В період очікування документів жодних варіантів місця проживання для дитини держава не надає. Наслідком цього є те, що через брак особистих коштів, ризик залишитися на вулиці, відсутність державної підтримки діти не можуть отримати паспорт громадянина України та залишити окуповану територію.

Порушення права дитини на громадянство має місце і в тому випадку, якщо її було народжено на території тимчасово окупованої АР Крим. В такому випадку батькам новонародженого громадянина України видається відповідне свідоцтво російського типу. Такий документ жодними органами України не приймається з огляду на те, що будь-який акт (рішення, документ), виданий органами та/або особами, обраними чи призначеними у порядку, не передбаченому законом, є недійсним і не створює правових наслідків [2, ст. 9]. У зв'язку з чим дитину не можливо відразу вивезти з АР Крим до України. Водночас, така дитина потенційно позбавляється можливості в майбутньому отримати український паспорт, адже для його оформлення необхідне свідоцтво про народження. Механізм видачі свідоцтва про народження або іншого способу реєстрації вітчизняними органами для таких дітей й до сьогодні не створено.

Натомість, законодавцем в нормах Цивільного процесуального кодексу України закріплена можливість подання заяви про встановлення факту народження особи на тимчасово окупованій території України, визначеній Верховною Радою України, яка може бути подана батьками, родичами, їхніми представниками або іншими

законними представниками дитини до будь-якого суду за межами такої території України незалежно від місця проживання заявника [3, ст. 317].

Аналізуючи судову практику з даної категорії справ за 2018 р. автор зробив висновок, що вирішуючи питання про встановлення факту народження особи на окупованій території АР Крим суди керуються зазначеною вище нормою, а також враховують практику Європейського суду з прав людини. Зокрема, практику у справах проти Туреччини, Молдови та Росії, ґрунтуючись на Консультативному висновку Міжнародного суду (ООН) у справі Намібії, яка започаткувала виняток із загального принципу щодо недійсності актів, у тому числі нормативних, які видані владою не визнаного на міжнародному рівні державного утворення, який полягає в тому, що не можуть визнаватися недійсними всі видані на окупованій території документи, зокрема недійсність не може бути застосована до таких дій, як реєстрація народжень, смертей і шлюбів.

Таким чином, в сучасних умовах батьки з новонародженою дитиною не можуть невідкладно та вільно вирушити на підконтрольну Україні територію. До сих пір вони вимушені реалізовувати право дитини на громадянство через суд.

Автор погоджується з думкою науковця Г. Гереги про те, що в умовах розвитку електронних технологій для цих громадян може бути надана можливість інформувати українські органи реєстрації шляхом електронних повідомлень. А українські органи реєстрації після проведення відповідних перевірок інформують про готовність документів та можливості їх отримання на території України [4, с. 25].

По-друге, на території тимчасово окупованої АР Крим має місце порушення права на освіту, відповідно до якого Україна зобов'язана забезпечувати доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах; розвиток дошкільної, повної загальної середньої, позашкільної, професійно-техніч-

ної, вищої і післядипломної освіти, різних форм навчання; надання державних стипендій та пільг учням і студентам [1, ст. 53].

Міністерство з питань тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб України під час громадських слухань з обговорення першочергових завдань розбудови системи забезпечення прав і захисту дітей в Україні на тему: «Діти, які потребують особливого захисту держави: ключові аспекти реформування державної політики», які проходили 02.12.2016 р., підкреслило, що питання, пов'язане з отриманням освіти в Україні дітьми з тимчасово окупованої території Криму та окремих територій Донецької та Луганської областей, де органи державної влади тимчасово не здійснюють свої повноваження, залишається критичним [5, абз. 6].

Так, не мають і не матимуть у майбутньому жодної юридичної сили будь-які «документи про освіту», видані окупаційними структурами Російської Федерації та самопроголошеною «владою» на півострові. Жодного «визнання», «нострифікації», «обміну» таких «документів» тощо з боку Міністерства освіти і науки, інших органів державної влади України та зарубіжних країн не буде [6, абз. 2]. Натомість, міністерством передбачена можливість проходження навчання в Україні в дистанційній та екстернатній формі.

Проте, автор вважає, що не дивлячись на зовнішнє врегулювання порядку надання освіти дітям з окупованої території його реалізація ускладнюється низкою законодавчих прогалин. Так, як зазначають в Українській Гельсінській спілці з прав людини, задекларовані програми самостійного та дистанційного навчання, де держава виконуватиме лише функцію контролю атестації, досі не розроблені, тому це нівелює можливість реалізації права на освіту [7, абз. 19].

Варто зауважити й те, що для того, аби отримати документ про середню освіту чи інші документи, що необхідні для вступу до вищого навчального закладу або складання зовнішнього незалежного оцінювання тощо, дитина має декілька разів перетинати пункти пропуску на кордоні між АР Крим та материковою Україною. Оче-

видною є потреба таких дітей в державній підтримці у вигляді житла та матеріальної допомоги. Проте їх надання не передбачено.

Крім того, аналізуючи внесені зміни до закону України «Про вищу освіту» від 16.05.2017 р. автор дійшов висновку, що законодавець цілеспрямовано зменшив доступ до отримання вищої освіти для молодих людей з окупованої АР Крим [8].

Недостатній період для впровадження змін та маніпуляції визначених закладів для навчання не дозволили організувати вступ мешканців Криму та Донбасу до українських ВНЗ. Особливо це позначилося на можливостях кримської молоді, яка через недостатність вибору вищих закладів освіти опинилася в «освітній резервації» [7, абз. 20].

Таким чином, сьогодні в нашій державі наявні грубі порушення конституційних прав дітей на освіту, громадянство, вільний вибір місця проживання та свободу пересування. Вбачається, що для їх усунення необхідна нагальна розробка дієвих, законодавчо закріплених механізмів: реєстрації новонароджених громадян на окупованій території та їх подальшого вивезення на підконтрольну територію України; підтримки дітей під час оформлення останніми паспорта громадянина України шляхом встановлення максимально стислих термінів видачі документів та надання на цей час житла й матеріальної допомоги; надання молоді з окупованої території державної підтримки у вигляді тимчасового помешкання та/або грошових коштів на час складання державних атестацій, зовнішнього незалежного оцінювання та/або отримання документів про освіту.

Варто пам'ятати, що діти – майбутнє країни, її найбільший скарб. В умовах окупації АР Крим маленькі громадяни України особливо гостро потребують допомоги й як ніколи мають відчувати безумовну підтримку та захист своєї держави.

Література:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. з наст. змін. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>. – Назва з екрана.
2. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України: Закон України від 15.04.2014 р.

- № 1207-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1207-18>. – Назва з екрана.
3. Цивільний процесуальний кодекс України від 08.03.2004 р. № 1618-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1618-15/page8>. – Назва з екрана.
 4. Герєга Г. Діти війни: дослідження проблем дитинства в Україні за умов військової агресії / Г. Герєга. – К.: Український інститут досліджень екстремізму, 2015. – 31 с.
 5. Міністерство наголошує на необхідності посилення соціально-правового захисту дітей зі сходу України та АР Крим [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mtot.gov.ua/ministerstvo-nagoloshuye-na-neobhidnosti-posylennya-sotsialno-pravovogo-zahystu-ditej-zi-shodu-ukrayiny-ta-ar-krum/>. – Назва з екрана.
 6. Щодо організації навчання у загальноосвітніх навчальних закладах осіб, що проживають на тимчасово окупованій території в Автономній Республіці Крим, місті Севастополі та у місцях проведення антитерористичної операції в Донецькій і Луганській областях: Лист Міністерства освіти і науки України №1/9-535 від 14.10.2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://old.mon.gov.ua/ua/about-ministry/normative/2957>. – Назва з екрана.
 7. Право на освіту – 2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://helsinki.org.ua/pravo-na-osvitu-2017/>. – Назва з екрана.
 8. Про внесення змін до Закону України «Про вищу освіту» щодо забезпечення права на здобуття вищої освіти осіб, місцем проживання яких є тимчасово окупована територія України: Закон України від 16.05.2017 р. №2026-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2026-19>. – Назва з екрана.